

יונתן אופק, ללא כותרת, 2016, יציקת אלומיניום

החירות להפלות

רבקי רוזנר

לפני שבע שנים רופאת פוריות סירבה לטפל בי מטעמים דתיים. האירוע המשפיל וההתכתבות לאחריו מתמצתים שתי מגמות שהופכות נפוצות במרחב הישראלי: שימוש בשפה ליברלית כדי לקעקע את הליברליזם מבפנים ועיצוב יהדות גזענית ופוגענית. חזרתי לעבר כדי לדבר על ההווה

ולפיכך לזכותה הבלעדית להתממש במדינה היהודית, כשלמעשה היא מהווה אנטי-יהדות.

כבר חלפו מאז כמה שנים. אנחנו חובקות שני ילדים, תודה לאלה ולרופאות ולרופאים אחרים. לא היה לי עניין לחזור לסיפור הזה ולדווש בו, אולם אני כותבת את הדברים הבאים כדי שנוכל לבחון מקרוב את אופן פעולתן של שתי המגמות הללו, להבין את כלי העבודה שלהן, ומתוך כך לנסח את ההתנגדות להן, וגם להציב חלופה ערכית, רעיונית ויהודית מנוסחת ובהירה.

חלק ראשון: עדות

יום שלישי, ארבעה באוגוסט 2015. הילה בת זוגי ואני מגיעות למרכז לבריאות האישה של קופת חולים כללית, לצורכי הזרעה. הזרעה – למי שלא חוותה ולמי שלא היה שותף לחוויה – היא הליך רפואי שבו מוחדר זרע ישירות לרחם האישה. נוקקים לו זוגות אשר מסיבה כלשהי אינם מצליחים להרות, אימהות יחידניות וזוגות נשים. קודמים לו שבועיים של מעקב זקיקים, כולל זריקות יומיות ואולטרסאונד אחת ליומיים-שלושה. במילים אחרות, זה הליך שאת מגיעה אליו מאוד מוכנה, מאוד דרוכה, מאוד מתוחה. אך מבחינה רפואית זהו הליך פשוט, ולכן בכל יום ממונה רופאה תורנית כדי לבצע אותו בפעולת שרשרת, אישה אחרי אישה.

אנחנו ממתנות לתורנו, וכעבור זמן קצר נקראות פנימה. בחדר פוגשת אותנו רופאה עם כיסוי ראש. הילה מתיישבת לצדי. הרופאה פותחת את התיק הרפואי ועוברת על הנתונים, אומרת שהם נראים טוב ושסיכויי ההצלחה נראים גבוהים. זה מעורר בנו תקוות, ואני לוחצת להילה את היד בהתרגשות. הרופאה אומרת לי ללכת מעבר לקיר המחיצה, להתכונן. "להתכונן" פירושו לפשוט בגדים תחתונים ולשכב על כיסא הגינקולוגית. אני עושה את זה. הרופאה

הו טקסט שיתחיל מהבטן, ורק אחר כך יעבור אל הראש. ית-חיל מהבטן כמשמעו – המקום שבו גידלתי ונשאתי את שני ילדינו, שאז עוד היו רק בגדר רצון וחלום, ונראו בלתי אפשריים למימוש. מהבטן, שעד היום כואבת ומתהפכת לי רק מזיכרון הרגע שבו נאמר לי, גם אם ללא מילים, "לא": לא תגדלי. לא תישאי. לא תהיו למשפחה. לא. כי אתן שתי נשים, וזה לא יהודי, ולכן – לא. רופאת נשים במחלקת פוריות, האמונה על סיוע לנשים לְהרות, השאירה אותי עירומה בכיסא הטיפולים ועזבה את החדר, והכול בשם היהדות.

אז הטקסט הזה יתחיל מהבטן ויספר בעדות, בגוף ראשון, איך נראית היהדות כשהיא מאבדת את הצו "וחי בהם" והופכת לממיתה, או לפחות לכזאת המסרבת להביא חיים; איך נראות זכויות הפרט כשהן ניתנות על תנאי, רק למי שמקיימות ומקיימים אורחות חיים מסוימים, וכך הן הופכות מכלי לשוויון לכלי לאפליה; איך נראים הפרטים הגופניים והמילוליים של זה, כי האפליה, כמו גם העלבון והפגיעה, נבנים מהם, נדבך על גבי נדבך, והאי-נוחות שתיגרם בקריאה אולי תיתן מעט שבמעט מתחושת ההשפלה.

ואחרי שלב הבטן יגיע שלב הראש, שבו אבקש לנתח את העמדות האידיאולוגיות העומדות בבסיסה של האפליה שעברנו, בת זוגי ואני. קריאה בנימוקיה של הרופאה שסירבה לטפל בנו תסייע לעמוד על מגמה כפולה הרווחת כיום במרחב הפוליטי והציבורי: המגמה הראשונה היא פגיעה בזכויות אדם, הנאחזת בזכותה הליברלית לעשות כן בשם חירותו של הפרט (או חירותו של ה"רוב") לממש את השקפת עולמו. כלומר – שימוש בערכים ליברליים כדי לקעקע אותם מתוך עצמם, תוך שימוש סלקטיבי בהם ועל ידי כך עיוותם ורמיסתם. המגמה השנייה היא עיצוב של יהדות גזענית, פוגענית, חומסת. יהדות הטוענת להיותה היהדות בה"א הידיעה,

כאיום: יש סיכוי ששוב לא ינהגו בך כאדם. ששוב יתעלמו ממך. יבזו אותך. ישאירו אותך נטולת הגנות. וכשזה חודר, בשלב מסוים עלול להגיע גם הספק: אולי באמת את לא לגמרי אדם? אולי באמת לא מגיע לך מה שלאחרים הוא המובן מאליו? אולי באמת נטייתך המינית, או כל חריגות אחרת שלך, מצדיקות את זה, ואת נחותה? כך עושים דה לגיטימציה לבני אדם. דה לגיטימציה שעל-לה לא להיעצר בהשפלה.

כשאנחנו מתחילות לשמוע מהמסדרון בחוץ חילופי דברים כועסים, של האחות הראשית, של ראש המחלקה, הילה אומרת את המילים המפורשות שלא רצינו לחשוב, שלא רצינו לדעת: "היא לא רוצה לטפל בנו, תתלבשי, אני יוצאת לבדוק מה קורה"

חלק שני: התכתבות

חודשיים לאחר מכן, ערב הימים הנוראים. הילה בת זוגי מסתובבת בבית ואומרת: "היא חייבת לבקש מאיתנו סליחה". שהרי "עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר; שבינו לבין חברו – אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו" (משנה יומא, ח ז). "בשביל האמונה שלה", חוזרת הילה ואומרת, "היא חייבת". אנחנו משיגות את מספר הטלפון שלה – כי נו, ישראל – והילה כותבת לה הודעת ווטסאפ, שבה היא מסבירה לה את עומק הפגיעה ומסיימת אותה כך:

מעמדך כרופאה, ודאי במרפאת פוריות, מעניק לך עמדת כוח שעלייך לנהוג בה ברגישות, בזהירות, ב- ראה ובכבוד האדם המרבי, ובפעם שבה נתקלנו בך – לא נהגת בנו כך.

עוד מתעכבת בצד השני. בדיעבד, ברור שעד לנקודה הזאת היא לא מבינה שהילה היא בת הזוג שלי. ברור, כי ברגע שהיא מבינה – היא עוזבת את החדר ומשאירה אותי שם על הכיסא, עירומה ברגליים פשוטות.

כן, ככה, בלי לומר מילה. בלי לשמור על כבודי המינימלי ולומר לי לפחות להתלבש. היא רק שואלת אותי מבעד למחיצה מי הרופא המטפל שלי. אני עונה לה, והיא עוזבת. הולכת.

בתמימותי, בטיפשותי, אני ממשיכה לשכב עירומה ומפושקת על הכיסא, ממתנה לה. אני בטוחה שהיא שכחה משהו שנדרש לה- רעה, איזה מכשיר, כפפות, תפילה מיוחדת להצלחה, ובעוד שנייה היא תחזור. הרי היא חלק מצוות רפואי המביא חיים. היש תפקיד נאצל מזה? בטח פשוט שכחה להביא משהו. ברור שהיא תחזור.

אך הדקות נוקפות, והיא לא חוזרת. הילה ואני מנסות לשמור על רוח טובה ולבדד זו את זו, אך כשאנחנו מתחילות לשמוע מהמסדרון בחוץ חילופי דברים כועסים של האחות הראשית, של ראש המחלקה, הילה אומרת את המילים המפורשות שלא רצינו לחשוב, שלא רצינו לדעת –

"היא לא רוצה לטפל בנו, תתלבשי, אני יוצאת לבדוק מה קורה".

אני מתלבשת ומתחילה לכעוס. הילה יוצאת ומתחילה לבכות.

- - -

כמה דקות אחר כך נכנסת לחדר האחות הראשית, כדי לומר לנו שעוד מעט יבוא ראש המחלקה לטפל בנו. בניסיון להרגיע את הכעס שלי, את הבכי של הילה, היא אומרת משפט ששמונה שנים ושני ילדים מאז עדיין חקוק לי בראש, ועדיין מצמיח אותי:

"יש כאן כל מיני רופאים, עם כיפות ובלאי כיפות, עם כיסויי ראש ובלאי, ואנחנו משתדלות לזכור מה הם כן ולא עושים. משום-מה היה נדמה לי שהיא כן מסכימה לעשות את זה. לא קרה כלום, תכף יבוא רופא וידאג לכן".

אני רוצה להתעכב על המשפט הזה שהיא אמרה בתום לב, לטור בתנו, בניסיון לנחם אותנו שאנחנו לא היחידות. מה שהיא בעצם אמרה היה: "זה קורה כל הזמן". וזה בדיוק מה שמצמיח. זה, והעור-בדה שהעילה לכך היא הכיפות וכיסויי הראש. עובדת היות הרופאים "דתיים" (דתיים לדידם, שכן בעיניי הם מחללי שם שמים) היא-היא הגורמת להם שלא לטפל בבנות אדם. ובמקרה שלנו, גם להשפיל אותנו עד עפר.

חשוב לדבר על השפלה ועל תוצאותיה ארוכות הטווח. מה שקורה אחרי השפלה זה שהיא כאילו נגמרת, אבל נשארת. כי מאז בכל פעם שנכנסנו למרפאה, וגם למרפאות אחרות למען האמת, מה שאחזו בנו, מה שאחזו בנו עד היום, זה הפחד. האם נפגוש באפליה אחרת? (התשובה: כן), האם נושפל שנית, האם באותו אופן או באופן אחר? הפחד הזה מכווץ את הגוף ואת הלב ומרחף תמידית

יונתן אופק, ללא כותרת, 2016, יציקת אלומיניום

אנחנו כרופאי נשים נמצאים במקום מאוד מורכב שמ־ שלב רפואה ומוסר גם יחד. ישנן פעולות הנוגעות בשור־ רש האנושיות כיצירת חיים והפסקת חיים, הנוהגות לאו דווקא לפי אמות המוסר של התורה בפרט ושל אנשים עם דעות שונות בכלל. לכן יש לרופאים יכולת מבחינה חוקית להימנע מפעולה שאינה לצורך רפואי שמנוגדת לדעתם. אני מטפלת בשמחה בכולם. אך פעולה כהזרעה בזוג שאיננו נשוי, או להבדיל הפסקת היריון שאיננה לצורך רפואי (גופני או נפשי - היינו הך), הינן קו אדום לדעתי. לכן לא יכולתי לבצע את ההזרעה.

ב. חס וחלילה אין שום אפליה בין בני אדם, כמובן, ומכיוון שאינני נוהגת להפלות בין אנשים הצטערתי מאוד מהסיטואציה. היה לי ברור שגם לכן הסיטואציה לא נעימה. דאגתי שרופא אחר ייכנס. רציתי להיכנס להגיד לכן שאני לא אבצע את הפעולה אך נתבקש־ תי שלא לעשות זאת על ידי הצוות. מסתבר שזו אכן הייתה טעות.

[...]

בכל כניסה למרפאה אנחנו חוששות להיתקל בך, בכל הליכה לשם אנחנו תוהות אם שוב נופלה לרעה בשל היותנו "לסביות".

המקצוע שבחרת לעצמך הוא הנעלה והיקר שבמקצוע־ עות. בידיך להציל חיי אדם, וגם להורסם. [...]

בימים של חשבון נפש ותשובה אני מקווה שתמצאי את דבריי מועילים.

אשמח לתגובתך.

הרופאה עונה להילה, ואני מביאה פה את דבריה כמעט בשלמותם:

שלום הילה. א. אני שמחה שיצרת איתי קשר. אני מאוד מצטערת שגרמתי לך או לחברתך חוסר נעי־ מות. גם אני חשתי שלא בנוח. משיחת בירור שערכתי בעבר עם הנהלת המרפאה נאמר לי שהזוגות נשואים (לפי ההלכה או שלא לפי ההלכה), כך שמעולם לא ביררתי.

לסיכום - תודה שפנית אליי ויידעת אותי. חס וחלילה אין ברצוני לפגוע באף אדם. מטרת השקעתי רבת-השנים היא לעשות טוב. לצערי, אני רק בן אדם. לעתים קרובות אני טועה. מקווה למחילה ולהבנה. גמר חתימה טובה לכן ולכל עם ישראל. שנזכה תמיד לבשורות טובות, ישועות ונחמות.

באופן אינטואיטיבי וכמעט כאינסטינקט, הליברל או הליברלית מבקשים לאפשר לעומדים מולם את החירות המרבית ואת כבוד האדם המרבי. לפיכך הם עשויים להתבלבל לרגע ולחשוב כי אכן החירות להפלות היא חלק מן החירויות שהליברליזם מציע

חלק שלישי: ניתוח

אני מבקשת להתעכב על תשובתה של הרופאה ולנתח חלקים מתוכה. כאמור, הרופאה והודעת הוויטסאפ שלה אינן חשובות כש-לעצמן, ולא היו מצדיקות התייחסות מפורטת אלמלא היו מקרה מייצג של מגמה רווחת, במיוחד בעת האחרונה, הנאחזת ב"יהודי" כדי לבטל את הליברלי, בעודה טוענת לזכותה הליברלית לע-שות כן. במילים אחרות, ישנם ציבורים בישראל, וביניהם גם אלה האוחזים בעמדת ההנהגה בשנה החולפת, הטוענים לליברליות ול-דמוקרטיה, ובשמך מנסים לחסלן או לצמצמן. הרופאה, בהתנה-גותה ובהודעתה שלאחר מכן, מהווה דוגמה לכך, ובה אני מבקשת להשתמש כדי להבין את המנגנונים הפועלים שיטתית להחליש את זכויות האדם בישראל ועל ידי כך גם להכשיר את הקרקע לאפליה מוסדית וחוקית.

בלב דבריה, הרופאה מציעה עימות אינהרנטי כביכול בין ה"יהדות" ובין העולם ה"ליברלי", ומיד לאחר מכן היא עומדת על זכותה הליברלית להעדיף את העולם היהודי. היא עושה זאת באופן מדור-ג. ראשית, היא מצביעה על כך שלדידה, ישנן פעולות רפואיות שאינן עולות בקנה אחד עם עולמה:

ישנן פעולות הנוגעות בשורש האנושיות כיצירת חיים והפסקת חיים, הנוהגות לאו דווקא לפי אמות המוסר של התורה בפרט, ושל אנשים עם דעות שונות בכלל.

מיד לאחר מכן היא נאחזת בעולם הליברלי, הדמוקרטי, דהיינו - החוק החל על כולם - כדי לאשר לעצמה ובפנינו כי פעולה זאת מותרת לה כביכול:

לכן יש לרופאים יכולת מבחינה חוקית להימנע מפעור-לה שאינה לצורך רפואי שמנוגדת לדעתם.

הרופאה כורכת את זכותה, או את חובתה היהודית, לסרב לבצע טיפול, בחוק הדמוקרטי. במילים אחרות, היא חיה בעולם שבו היא מבינה שציות לתורה הקודם לציות לחוק הינו מעשה בל ייעשה,

ולכן היא מחפשת מוצא ליברלי להצדיק את פעולתה. ניתן לראות זאת ביתר שאת מיד בהמשך הודעתה:

אני מטפלת בשמחה בכולם. אך פעולה כהזרעה בזוג שאיננו נשוי [...] הינן קו אדום לדעתי.

רגע אחרי שהציגה את עמדתה, שלפיה היהדות קודמת לצורך לטפל בכולם באופן שווה, היא שבה לטשטש אותה. הדיסוננס ניצב שם, גלוי. מצד אחד, הליברליזם, השוויון, החוק, גורמים לה לטעון שהיא מטפלת בכל אדם, והיא אף חוזרת על הצהרה זאת בהמשך. אך מצד שני, היא קובעת כי לטיפול זה יש מבחינתה "קו אדום", הנובע מהתורה, ולכן בפועל היא אינה מטפלת בכל אדם. דומה שהרופאה אינה מבחינה כלל בסתירה הפנימית שבדבריה, באירוניה שבלומר "חס וחלילה אפליה", ורגע אחר כך להוסיף "אבל". ניתן לקרוא זאת בצניניות, כהתגוננות שלה מפני תביעה אפשרית על אפליה, ולכן בכתב היא מצהירה שוב ושוב "איני מפלה". אך ניתן לקרוא זאת גם כהפנמה שלה את העולם הלי-ברלי, אשר בו אחד מערכי היסוד הוא שוויון, ואימוץ לכאורה של הערך הזה בהיבט עם דבקותה בתורה, כפי שהיא מפרשת אותה. היא מבקשת לאחוז בשני הדברים גם יחד, אך משהם באים לכדי

עולם כזאת, התובעת מינימום של התערבות המדינה, ובכך מאפ־ שרת חירות לחזקים לדאוג לעצמם, ו"חירות" לחלשים להישאר בחולשתם. לאור חולשה בולטת זו וחולשות נוספות, לאחר מלח־ מת העולם השנייה עלה הליברליזם ההומני, אשר לצד השוויון כמ־ גבילה של החירות, הוסיף גם את "הכבוד הסגולי" של האדם, הכו־ לל זכויות יסוד שונות ובהן הזכויות לא לרעוב, לא לקפוא מקור, לא לסבול אלימות, לא להיות מושתק ולא להיות מושפל על ידי קבלת יחס המבנה אותו כבעל ערך פחות מבני אדם אחרים. לצד הלאווים, כולל כבוד האדם הסגולי גם ערכים חיוביים, מינימליים אך קריטיים: חופש הבחירה וההגדרה העצמית.

לא רק שיש לאזרחי ישראל
 הזכות לכבוד האדם, אלא
 שיש להם החובה לכבוד,
 כבוד עצמם וכבוד זולתם.
 עבור היהודים שבהם, זוהי
 קודם כול חובתם היהודית,
 ועבור כולם זוהי גם חובתם
 האזרחית, החוקית

כבודו הסגולי של כל האדם הוא אפוא הבסיס לזכויותיו לרכוש השכלה בסיסית, לדבר בלשונו, להחזיק באמונתו, לממש את מיניותו וכיוצא באלה. מטרתו של הכבוד הסגולי היא לקבוע רף תחתון להתנהגות בין־אנושית, וכמו במקרה של השוויון, כך גם בעניין כבוד האדם הסגולי: החירות נמצאת בלבן, אך גם קובעת את גבולותיו. היא מתאפשרת עד לנקודה שבה היא עלולה לפגוע בכבודו הסגולי של הזולת.²

התנגשות, היא מכריעה לטובת עולם התורה. את זכותה להכריע כך, זוהי נקודת המפתח, היא משליכה על העולם הליברלי, שמקנה לה את הזכות, לדבריה, להיות לא־ליברלית.¹

הרופאה נוקטת בחירה סלקטיבית של ערכי הליברליזם, מתוך אחיזה במה שמשרת את השקפת עולמה והשמטה של מה שאינו עולה בקנה אחד עם תפיסותיה. שכן למעשה, שני ערכים ליב־ רליים ניצבים כאן זה מול זה. האחד הוא ערך השוויון – במק־ רה זה בקבלת טיפול רפואי, והאחר הוא ערך החירות – חירותה של הרופאה לדבוק באמונותיה. על פי התנהגותה בפועל כמו גם על פי הודעתה, נראה שלדעתה, חירותה־היא קודמת למחויבותה למתן טיפול שוויוני לכלל המטופלות. אולם יש כאן כשל פני־ מי. הניסיון להצדיק בעזרת הליברליזם את הזכות להפלות, עומד בניגוד יסודי לליברליזם עצמו. כך הם הדברים גם באשר למקרה של העיתונאי ארנון סגל, אשר בחר להתנות את תרומתו כלייתו ליהודי בלבד, בטענה ל"זכותו" (הליברלית) לעשות כן; כך הוא הדבר באשר ל"זכותם" של בעלי אולמות או דירות שלא להשכי־ רם ללהטב"קים, לערבים, לחרדים או לכל קבוצה אחרת; כך הוא הדבר בנוגע לשימוש במשאבי טבע (דוגמת נחל האסי) ועוד. לנוכח השימוש הנרחב בכלי זה, של החירות להפלות, אבקש להרחיב את אי־היתכנותו במסגרת תפיסת העולם הליברלית בכלל, ובמסגרת הליברליזם היהודי־ישראלי בפרט.

חלק רביעי: כבוד האדם וליברליזם הומני

הליברליזם, שנולד כנגד דיכוי של פרטים ושעבודם על ידי מנגנוני השלטון, מציב במרכזו את החופש מכפייה מכל סוג שהוא, או במילים אחרות: את החירות. אולם אל הזכות לחירות מתלווה תמיד השאלה – חירות למי? ועל חשבון מי? חירות בלתי מוגבלת מולידה אלימות והשתלטות של החזקים על חשבון חירותם של החלשים מהם. לפיכך, לצד הבטחת החירות נוצרו כללים וחוקים המגבילים את חירות הפרט כדי להגן גם על הזולת ועל הסדר החברתי. בראשית דרכו של הליברליזם נתפס השוויון כערך ההגון ביותר להגבלת החירות, שכן בעוד החירות היא המשאב האנושי היקר ביותר, השוויון נועד להבטיח כי כל בני האדם ייהנו ממנה במידה שווה. בקיצור, ניתן לכנות זאת "שוויון החירות".

עם זאת, במהלך השנים התברר כי נוסחה זו יוצרת עיוותים קשים, שכן היא אינה נוגעת בנסיבות האופפות את חירותו של האדם ואת יכולתו לממשה. כך, למשל, הליברטריאניות היא תוצר של השקפת

1. עוד יש לומר כי בעודה תובעת את זכותה לזהות, היא מבצעת פעולת מחיקה של זהותנו. משפט הפתיחה של הודעתה מכיר כביכול בפגיעה בנו, אולם ממשיך אותה מניה וביה: "אני מאוד מצטערת שגרמתי לך או לחברתך חוסר נעימות". היא מאוד מצטערת, אך באמצעות הבחירה במילה "חברה" כדי לתאר אותי, הרופאה מוחקת את זכותנו לזהותנו כזוג נשים. אני איני "חברה" של הילה, והיא לא חברה שלי, אנחנו בנות זוג. כמובן, אין זו מחיקה של שתינו בלבד, אלא של קיומה של זוגיות תקפה מסוג זה בעולם בכלל. אם אין לדבר מילים – ומבחינתה אין לו – הרי אין לו קיום.

2. לדין על הדמיון, השוני והמתח בין חירות, שוויון וכבוד האדם הסגולי, ראו בהרחבה: אורית קמיד, "מדוע עדיף (שוויון) כבוד האדם על שוויון החירות? משמעויותיה החברתיות של הבחירה הישראלית בכבוד האדם הסגולי כערך יסודי", המשפט יג (תשס"ט), עמ' 263-288.

קרה אף לי עצמי. יום אחרי המפגש עם הרופאה, בעודי מטולטל- לת ומזועזעת, התקשרתי לחברה טובה לשתף אותה, ואמרתי לה: "אבל יש לה זכות לא לטפל בנו, זה נוגד את האמונה שלה. אם אני ליברלית אמיתית, אני צריכה לקבל את זה". החברה נזפה בי, "זה בדיוק מה שהיא רוצה שתחשבי, אבל את מתבלבלת". אכן התב- לבלתי. הדברים שמובאים כאן הם ניסיון למנוע בלבולים נוספים. ליברליזם אכן פירושו חירות, אך כזו עם מגבלות. טענות ליברליות שפוגעות בשוויון או שפוגעות בכבוד האדם – אין הן ביטוי של ליברליזם, אלא סוס טרויאני שמטרתו להשאיר מיעוטים שונים חשופים לפגיעה, לביזוי ולאפליה פרטית ומוסדית.

חלק חמישי: יהדות

באופן מצער לחלוטין, עילה מרכזית החוזרת ומשמשת אנשים וגר- פים פוליטיים כסיבה להתנהגות פוגענית כלפי מיעוטים ופרטים בחברה – היא היהדות. הדיון בעניין אמנם משני בחשיבותו יחסית לדיון הקודם על הצד הליברלי והאזרחי של הזכויות, שכן עשרים אחוזים מתושבי מדינת ישראל אינם יהודים, וזכויותיהם לחירות, לשוויון ולכבוד אינן תלויות בפרשנות כזאת או אחרת של היהדות. אולם עם זאת, לאור מרכזיות השימוש ב"יהדות" כסיבה, יש לדון גם בה ולפרקה.

כך ניסחה זאת הרופאה: "ישנן פעולות הנוגעות בשורש האנושיות כיצירת חיים והפסקת חיים, הנוהגות לאו דווקא לפי אמות המוסר של התורה". הרופאה מציגה את חוסר "יכולתה" לטפל ב"אמות המוסר" של התורה, דהיינו, אין כאן הלכה אלא מטא-הלכה, הרוח המוסרית הנושבת בתוך ההלכות עצמן. לדידה של הרופאה, אותה מטא-הלכה היא חד-משמעית, וידעיתה של הרופאה את הרובד המטא-הלכתי היא מוחלטת.

על כך יש לומר שני דברים, ראשית, טענתה שגויה מבחינה הל- כתית. לא בכדי היא נאחזת ב"מטא-הלכה" מומצאת, שכן בעו- לם ההלכה עצמו ניתן להתיר הזרעה בנשים לא נשואות.³ במילים אחרות, מקורה של השקפת העולם שלה הוא בהיסגרות לכתחי- לה לאפשרות זאת, בשמרנות שאינה דתית אלא חברתית, אולם נתלית באצטלה דתית כדי לקבל לגיטימציה שלא ניתן להתווכח איתה (שכן "התורה ציוותה").

שנית, ועקרונית יותר, עמדה יודעת-כול היא עמדה לא יהודית לכתחילה, שכן היהדות עומדת על הספק, על ריבוי הדעות, על המחלוקת. כזכור, כאשר המשנה מתבקשת לנמק מדוע אם "אלו ואלו דברי אלוהים חיים", הלכה בכל זאת כבית הלל, היא מסבירה, "מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן". במילים אחרות, בית

בישראל, חקיקתו של חוק היסוד "כבוד האדם וחירותו" בשנת 1992 הייתה חלק מניסיון של החברה הישראלית לגבש תשתית ערכית משותפת ובסיס לנורמות התנהגות, שיחולו על החב- רה כולה. הסמכתה של החירות דווקא ל"כבוד האדם" מעידה כי במתח שבין שוויון ריק מהקשר – למשל, שוויון בזכות להעסיק עובדים בתנאים מפלים – ובין שוויון הנטוע כחלק מכבוד האדם הסגולי – ולפיכך אוסר, למשל, על העסקה בלתי הוגנת מלכתחי- לה – החברה הישראלית הכריעה לטובתו של האחרון. הליברליזם הישראלי הוא ליברליזם הומניסטי, שכבוד האדם מצוי בבסיסו. בכך הוא ממשיך בראש ובראשונה את המסורת היהודית. "חביב אדם שנברא בצלם" (משנה אבות, ג יז), קובעת המשנה, ובמקום אחר: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך (משנה אבות, ב י).

השופט מנחם אלון ניתח זאת כך:

בעולמה של היהדות, המקור לזכויות האדם, על גווניה ופרטיה, יסודו ברעיון היסוד של בריאת האדם בצלם אלוקים; ומכוחו של רעיון יסוד זה גופו, מדור- בר גם – ואולי בראש ובראשונה – על חובות האדם, שכשם שכבוד האדם וחירותו זכות הן, כך כבוד האדם וחירותו חובה הן.³

במילים אחרות, לא רק שיש לאזרחי ישראל הזכות לכבוד האדם, אלא יש להם החובה לכבד, כבוד עצמם וכבוד זולתם. עבור היהודים שבהם, זוהי קודם כול חובתם היהודית, ועבור כולם זוהי גם חובתם האזרחית, החוקית.

אם נשוב אל הרופאה, הרי בשם זכותה לחירות או בשם "כבוד האדם הסגולי" שלה (הזכות לזהות דתית), היא שללה את זכותנו לשוויון ואת "כבוד האדם הסגולי" שלנו, וספציפית את הזכות "לא להיות מושפל על ידי קבלת יחס המבנה אותו כבעל ערך פחות מבני אדם אחרים". זוהי פעולה שאינה לגיטימית במסגרת הלי- ברליזם ההומניסטי, שהליברליזם היהודי-ישראלי הוא חלק ממנו. הרופאה בחרה מתוך תפיסת העולם הליברלית בחירה סלקטיבית של ערכים שהתאימו לצרכיה, ושמטה את חלקי הליברליזם שה- תנגשו עם השקפותיה. כך היא יצרה מעין סוס טרויאני של עמדה- הנדמית כליברליזם, המשמיעה טענות של ליברליזם, אך למע- שה היא חותרת תחתיו באופן מובהק. זהו מהלך מתעתע, מכיוון שבאופן אינטואיטיבי וכמעט כאינסטינקט, הליברל או הליברלית מבקשים לאפשר לעומדים מולם את החירות המרבית ואת כבוד האדם המרבי. לפיכך הם עשויים להתבלבל לרגע ולחשוב כי החי- רות להפלות היא אכן חלק מן החירויות שהליברליזם מציע. כך

3. בש"פ 2145/92, "מדינת ישראל נ' ויקטור גואטה", מו(5) 704 (1992), עמ' 725-724.

4. ראו למשל: נשמת אברהם, כרך ד, אבן העזר, סימן א ס"ק ג (עמ' קפא).

לזכויותיה הליברליות בעודה מפרקת את הליברליזם, והרואה את עצמה כאוחזת ביהדות בעודה מרדדת ומגזענת אותה. השימוש ב"חירות להפלות" וביהדות ככלי למתן לגיטימציה לכך הולך ונע-שה תכוף יותר. זאת ועוד, זוהי עמדה הלוקחת לעצמה חירות לפרש את הליברליזם באופן סלקטיבי, אך לעומת זאת טוענת כי ליהדות יש אך פרשנות אחת, חד-ערכית וחד-משמעית. כך היא אוחזת במקל משני קצותיו, תוך ניסיון לקבוע כי זהו הליברליזם, וזוהי היהדות, והכפפתו של הראשון לשנייה היא אינהרנטית לשניהם.

מול המופע המתעתע הזה, יש לזכור ולהזכיר כי הליברליזם היהודי-ישראלי הוא ליברליזם הומני, השומר על כבוד האדם באשר הוא אדם; יש לזכור ולהזכיר כי החירות לזהות פרטית לעולם אינה באה על חשבון זהותו של האחר וכבודו ועל חשבון זכותו לשוויון; ויש להתעקש על היהדות החומלת, המיטיבה, שזוכרת את היותנו גרים ואת הדרך שבה יש לפעול לאור זאת, כפי שכתב הרש"ר הירש:

על כן הישמרו לכם – זה לשון ההזהרה – פן תעמי-
דו את זכויות האדם במדינתכם על יסוד אחר מאשר
האנושיות הטהורה, שהיא שוכנת בלב כל אדם באשר
הוא אדם. כל קיפוח של זכויות האדם יפתח שער לש-
רירות ולהתעללות באדם – הוא שורש כל תועבת
מצרים.

הרש"ר הירש, פירוש לשמות כב, כ

הלל לא ניכסו לעצמם את הידיעה המוחלטת, ולהפך – את הד-
עות המנוגדות להם הם השמיעו לפני דעת עצמם. הביטול, הרעיוני
כמו גם המעשי, של דעות אחרות ושל אורחות חיים אחרים –
כפי שבאו לידי ביטוי בפעולתה של הרופאה – עומד אפוא בניגוד
לרוחה של היהדות מקדמת דנא. כמו פעולתה של הרופאה, כך גם
המתרחש סביבנו כיום בכנסת ישראל ובשמה של היהדות – ידי-
עת האמת, הפעולה הנכונה, הרפורמה המשפטית וכיוצא באלה,
המתהדרות פעמים רבות בעמדה יהודית, זאת אומרת בעמדה
היהודית, הן למעשה שיקוף של שיטת בית שמאי, במקרה הטוב,
אבל לא היו מתקבלות הלכה למעשה על ידי חכמינו, להפך.

- - -

יום לאחר מקרה האפליה בקופת החולים, התקשרנו למוקד של
האגודה לזכויות להט"ב וקיבלנו מהם ומהקליניקה לזכויות אדם
באוניברסיטת תל אביב סיוע משפטי. שש שנים אחרי המקרה,
בסיומו של הליך גישור, פוצינו על ידי קופת החולים ועל ידי הרו-
פאה. האפשרויות האלה עמדו לפנינו בזכות היותה של החברה
הישראלית חברה ליברלית, דמוקרטית ויהודית גם יחד. חברה שבה
זכויות הפרט אינן שמורות רק לאזרחים הנושאים חן בעיני השל-
טון וההגמוניה, אלא לכולן ולכולם – לפחות רעיונית – באמצעות
מערכת חוק חופשית, עצמאית וחזקה, המגינה על החירות, השוויון
וכבוד האדם גם יחד. אנו מצויים כיום בפני ניסיון לערער זאת מן
היסוד, ניסיון מתוחכם הנעשה באמצעות שפה כפולה, המתהד-
רת בהיותה דמוקרטית בעודה מחלישה את הדמוקרטיה, הטוענת